

AHMED YESEVÎ'NİN YUNUS EMRE'YE TESİRİ OLMUŞ MUDUR?

Doç.Dr. Mehmet DEMİRCİ

Türk din ve tasavvuf tarihinde Hoca Ahmet Yesevî'nin mühim bir yeri vardır. Ahmet Yesevî (ö. 562/1166) on ikinci yüzyıldan itibaren Orta Asya Türklüğü arasında İslâmiyet'in yayılıp benimsenmesinde değerli hizmetler görmüştür. Kendisi aynı zamanda bir tasavvuf silsilesinin önemli halkasını teşkil eder. Bu silsile tasavvuf tarihinde parlak bir yer işgal eden Sülemî (412/1021), Kuşeyrî (465/1072), Farmedî (477/1084), Yusuf Hemedânî (535/1140), Ahmed Yesevi zinciridir.¹ Bilindiği gibi Farmedî'nin bir başka müntesibi de Ebû Hamid Gazali (505/1111) dir.²

Bu haliyle Ahmed Yesevî bir mutasavvıf, etkili bir rehber ve mürişid bir din tebliğcisi ve nihayet kendi adıyla anılan tarîkatın kurucusudur. Zamanında hemen bütün Orta Asya bölgesinde tesirleri büyük oldu, Pîr-i Türkistan diye anıldı ve hikmetleri dilden dile dolaştı. Onunla başlayan bir "Hikmet" türü doğdu ve bu tür dini-tasavvufî edebiyatın anonim ve rağbet gören bir malzemesi oldu. Böylece Yesevî gelenekli hikmetler bütün o bölge halkları arasında birleştirici, kaynaştırıcı bir unsur hâlini aldı.³

Ahmed Yesevî ve takipçilerinin Anadolu'daki tesirleri de önemlidir. Çeşitli vesîlelerle Orta Asya'dan Batı'ya doğru olan insan hareketleri içerisinde dinamik, cevval ve muhtevâlî bir zümre vardır ki bunlara Horasan Erenleri, Alperenler gibi umûmî isimler takılır. Bu yapıcı ve enerjik insanların genel olarak "Yesevî" ocağından feyz aldıkları kabul edilir.

Yesevî dervişleri ile bütün Türk dünyasına yayılan A.Yesevî tesiri ve hikmet tarzı, en güzel ve olgun meyvelerini Anadolu'da Yunus ilâhileri ile vermiştir denebilir. Acaba Yunus Emre (720/1320) Ahmet Yesevî'nin **Divân-ı Hikmet**'ini görmüş veya işitmiş miydi? Bunu muhtemel görenler vardır.⁴ Hattâ Köprülü, bir vesikaya dayanarak şu ihtimal üzerinde durur: Yunus'un şeyhi olan Taptuk Emre, Cengiz istilâsı üzerine Buhara taraflarından Anadolu'ya gelmiş bir Yesevî mensûbu olan Sinan Ata tarafından irşâd edilmiştir. Böyle bir kabul "Yûnus üzerindeki Ahmed Yesevî tesirâtını da pek iyi izah etmektedir." ⁵

Bütün bunları ihtimal olmaktan çıkarıp kat'î vesikalara dayandırmak belki daha epey zaman isteyecek, belki de hiç mümkün olmayacaktır. Fakat şurası bir gerçektir ki, Hoca Ahmet Yesevî'den başlayarak Şeyyad Hamza gibi halk mutasavvıflarıyla devam eden tasavvuf şiirleri, kuvvetle yaşayarak nihâyet Yûnus Emre'de en büyük temsilcisini bulmuştur. Bütün Türk edebiyatında Ahmet Yesevî'den sonra Yûnus kadar tesir icra etmiş bir diğer mutasavvıf şâire rastlanmaz. ⁶

Yesevî ile Yunus'un başlıca benzer noktaları şunlardır.

1- Her ikisi de çok geniş kütlelere ulaşma başarısını göstermiştir. Ahmed Yesevî Arapça ve Farsça'yı iyi bilmesine rağmen, İslâmiyet'i henüz kabul etmiş Türk boylarına, onların anlayacağı dille sâde bir üslûpla Türkçe olarak hitab etmiş, bu tavrı onun daha çok tanınmasını ve kabul görmesini sağlamıştır. Yunus da en girift mânâları ve düşünceleri Anadolu Türklüğünün kolaylıkla anlayacağı sâde ve basit bir dille ifade etme dehâsını göstermiş, böylece en ücrâ bölgelere kadar yayılmıştır.

2- Ahmed Yesevî'nin hikmetleri ve Yûnus'un manzûmeleri tekkelerde makamlı ve besteli olarak ilâhî şeklinde okunmuş ve çok alâka görmüştür. Böylece her ikisi de, herhangi bir edebi eser olmanın ötesinde kutsal bir hüviyet kazanmıştır.

3- Ahmed Yesevî'den sonra bir "Hikmet" geleneği oluşmuş ve Yesevî dervişleri, sırasında şeyhlerinin mahlâsını kullanarak aynı tarz ve ruhta hikmetler söylemeye devam etmişlerdir. Bu yüzden sâdece Ahmed Yesevî'nin ağzından çıkmış hikmetleri ihtivâ eden sağlıklı bir "Divan"

ortaya konamamaktadır. Aynı şey Yûnus Emre Divânı için de geçerlidir. Bunun sonucu olarak bir "Yûnus tarzı" veya "Yunus Emre Mektebi"nden bahsetmek gerekmiştir. 7

Bu durum salt bilim açısından bir sıkıntı doğuruyorsa da, ortak inanç ve tasavvuf kültürünün daha geniş kütlelere kolaylıkla yayılması gibi bir faydalı sonucu da beraberinde getirmiştir.

Ahmed Yesevî ile Yunus'u sadece bu dış tezâhürler bakımından mukayese edecek olursak, her ikisinin de büyüklüğüne hayran olmamak mümkün değildir. İlk defa olarak hemen bütün Türk memleketlerine yayılmış kuvvetli bir tarikat kuran Ahmed Yesevî, hikmetleriyle de Orta Asya'da bir tekke edebiyatının öncüsü olmuştur. Yûnus Emre ise, "Yûnus tarzı" diye bilinen ve halâ lezzetle okuyup dinlediğimiz tasavvufî bir halk edebiyatının öncüsü olmuştur. Bir takirat kurucusu olmamakla beraber, hemen bütün Anadolu ve Batı türklüğü tekkelerinde ilâhileri terennüm edilegelmiştir. Bu iki simâ Ahmed Yesevî ve Yûnus Emre, Türk edebiyatı ve tasavvufunda ebediyete kadar yaşayacaktır. 8

Bu benzerlikleri ve muhtevâdaki berâberlikleri yanında, Ahmed Yesevî ile Yûnus Emre'nin ifâde ve üslûplarında bir takım farklılıklar da vardır. Edebî bakımdan Yûnus çok daha liriktir, çok daha şâir ve sanatkârdır. Ahmet Yesevî bir öğretici (didaktik) mutasavvıf, Yûnus Emre ise, bütün tevâzuuna rağmen bir şâir ve sanatkâr mutasavvıftır.

Ayrıca Ahmed Yesevî'nin yetiştiği devir ve çevreyle Yûnus'un yetiştiği Anadolu muhîti, tasavvuf düşüncesinin ulaştığı nokta bakımından mukayese edilirse şunu görürüz: On üçüncü ve on dördüncü yüzyıl Anadolu'sunda tasavvufî düşünce oldukça derin, ince ve yüksek bir seviyeye çıkmıştı. Bir yandan Yesevî dervişleri ve Mevlânâ (672/1273) ile Orta Asya bereketi, öte yandan İbn Arabî (638/1240) ile Endülüs ve diğer İslâm ülkelerinin birikimi Anadolu'da birleşmiş, hal hamur olmuş ve yüksek bir tefekkür seviyesine ulaşmıştır. Başta Vahdet-i Vücut inancı olmak üzere, bütün bu seviyenin Yûnus Emre'de akis bulacağı tabîdir. Bu bakımdan Yunus'un şiirleri, hem edebî hem de fikrî bakımdan çok daha ileridir, didaktik ve kuru olmayıp lirik ve canlıdır.

Bu seviye farkının dışında, Yûnus'un ve Anadolu'da yetişen seleflerinin, Ahmed Yesevî ve takipçelerinin tesirinde oldukları üzerinde durulur. Öyle ki Yesevî ile Yûnus'un sanat unsurları bile birbirinin aynıdır, denir. ⁹ (Gölpınarlı ise bu görüşe katılmaz ve Yesevî ile Yûnus arasında bir benzerlik ve etkilenmeyi mümkün görmez.) ¹⁰ Meselenin bu yönünü ehline bırakarak tasavvufî görüş bakımından Ahmed Yesevî ile Yûnus Emre arasındaki yakınlık ve benzerliğe dikkati çekmek için çeşitli örnekler vermek istiyoruz.

Malzeme olarak elde mevcut Divan ve Seçmeler'e baş vuracağız. ¹¹ Esas amacımız fikir ve mânâyı yansıtmak olduğu için, pratik faydayı düşünerek, Ahmed Yesevî'den aldığımız şiirleri Anadolu Türkçesi'ne aktarılmış ve sâdeleştirilmiş şekliyle, Yûnus'un şiirlerini ise günümüz söyleyişine yaklaştırılmış haliyle kullanacağız.

ÖLÜM-FANİLİK

Bu konularda Ahmed Yesevî ve Yûnus Emre'nin oldukça yakın hattâ benzer şeyler söyledikleri görülür:

Ahmed Yesevî:

*Ömrüm sona erende ne yaparım Allah'ım
Can alıcı gelende ne yaparım Allah'ın
Can vermenin vehlinde Azrail'in zahmından
Şefkat olmasa senden ne yaparım Allah'ım
Can vermek işi düşvar kolay kıl sen yâ Cebbâr
Senden başka yok gamhâr ne yaparım Allah'ım
Canım ayrı olanda benim burda kalanda
Tahta üzre alanda ne yaparım Allah'ım
Aciz olup yatanda melekler hem girende
"Men rabbük" diye sonranda ne yaparım Allah'ım*

*Götürüp kabre koyanda yedi adım dönende
Soruçular girende ne yaparım Allah'ım
Kul Hâce Ahmed sen bende nefs elinde şermende
Mahşer günü olanda ne yaparım Allah'ım?*

(KE, s. 307)

Yunus Emre:

*Dosttan bana haber geldi durayım ondan varayım
Kurbanlığa bu canımı vereyim ondan varayım
Şol iki arşın bezin ne yeni var ne yakası
Kaftan edüben eğnime sarayım ondan varayım
Can alıcı hod geliser emaneti ver deyiser
Ben emâneti issına vereyim ondan varayım
Münkir ü Nekir geliser yer ü gök ünle dolusar
Ben bunlara cevâbını vereyim ondan varayım
Yazığım çok günah öküş yürür idim dünyâda boş
Ettiklerimin hesabını vereyim ondan varayım
Beslediğim nazik teni terk etmeyem derdim onu
Kara toprağa ben onu koyayım ondan varayım*

(MT, s. 160)

Ahmed Yesevî:

*Ey dostlarım ölsem ben bilmem ki halim ne olur
Kabre girerek yatsam ben bilmem ki halim ne olur
Götürüp lâhde koysalar arkaya bakmadan dönseler
Suallerimi sorsalar bilmem ki halim ne olur
Girse karış adlı yılan dolansa tene o zaman
Kalmaz bütün bir üstühan bilmem ki hâlim ne olur
Cümle yığılıp mûr u mâr etrafımda nişler vurur
Müşkil olur her halde kâr bilmem ki hâlim ne olur*

*Hiç gelmedi benden sevap orda ne veririm cevap
Ger kılsalar yüz bin azap bilmem ki halim ne olur
Olsa kıyâmetin günü hazır olur cümleleri
Kıldığın ameller hani bilmem ki halim ne olur
Ey Kul Ahmed sen bugün kıl sen ibâdet dünü ü gün
Deme sen ömrümdür uzun bilmem ki halim ne olur*

(KE, s. 343)

Yûnus Emre:

*Ey yârenler ey kardaşlar ecel ere ölem bir gün
İşlerime pişman olup kendizüme gelem bir gün
Yanlaruma kona elim söz söylemez ola dilim
Karşıma gele amelim n'itdim ise görem bir gün
Oğlan gider danışmana salâdır dosta düşmana
Şol dört tekbir namazıla dahi tamam kılan bir gün
Beş karış bezdürür tonum yılan çıyan yiye tenim
Yıl geçe obrıla sinim unundulup kalam bir gün
Başıma dikeler hece ne erte bilem ne gece
Alemlere ümidi hoca sana ferman olam bir gün
Yûnus Emre sen bu sözü dahî tamam etmemişsin
Tek yürüyeyim neyleyem üstâdına gelem bir gün*

(FK, s. 133)

Ahmed Yesevî:

*Dünya benim mülküm diyen sultanlara
Alem malını sayısız yığıp alanlara
Yeme içme ile meşgul olanlara
Ölüm gelse biri vefa kılmaz imiş
Kul Hace Ahmed öleceğini bile gör sen
Ahiretin hazırlığını kıla gör sen*

*Varırım diye yol başında dura gör sen
Melekü'l-mevt gelse fırsat koymaz imiş
(KE, s. 233)*

Yunus Emre:

*Bu dünyaya gönül veren son ucu pişman olusar
Dünyâ benim dedikleri hep ona düşman olusar
Ey dostunu düşman tutan gıybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık eyleyen onda yeri dar olusar
(FK, s. 41)*

A.Yesevî:

*Bu dünyâya bina koyan Karun hani
Dâvâ kılan Fir'avn ile Hâmân hani
Vamık-Azrâ, Ferhad, Şirin, Mecnun hani
Kahr eylese bir lâhzada yeksan kılar
(KE, 211)*

Y.Emre:

*Ey dünyaya aldanan hayırla ihsan hani
Unuttun âhireti şefkatle iman hani
Şeddât bir uçmak yaptı Nemrûd göğe ok attı
Karûn'u da yer yuttu Adil Nûşirevân hani
(MT, 261)*

*Kan'enbiyâ ve evliyâ geldi geçti cümle velî
Hani Dâvud u Süleyman Kaftan Kaf'a tutmuş iken
(MT, 193)*

MÜRŞİDİN LÜZUMU

Bilindiği gibi tasavvuf eğitiminde mürid-mürşid münâsebeti önemlidir. Bu manevi yolculukta, yol gösteren bir rehber, bir mürşide bağlanmak gerektiği ısrarla belirtilir. 12

A.Yesevî:

*Tarikate şeriatsız girenlerin
Şeytan gelip imanını alır imiş
İşbu yola pirsiz dava kılanları
Şaşkın olup ara yolda kalır imiş
Tarikate siyasetli mürşid gerek
- O mürşide itikatlî mürid gerek
Hizmet kılıp pîr rızasını bulmak gerek
Böyle aşık Hak'tan nasib alır imiş
Pîr rızası Hak rızası olur dostlar
Hak taâlâ rahmetinden alır dostlar
Riyâzette sır sözünden bilir dostlar
Öyle kullar Hakk'a yakın olur imiş
İşbu yola ey birâder pirsiz girme
hak yadından bir an gafil olup yürüme
Masivâyâ akıllı isen gönül verme
Lanetli şeytan kendi yoluna salar imiş*

(KE, 223)

Y.Emre:

*Dünya seven derviş değil dervişliği olmaz kabul
Dervişlikten kaçanların hemen şeyhi şeytan olur*

(MT, 95)

*Gelmek gerek terbiyete kamu bildiklerin koya
Mürebbsi ne der ise pes ol onu tutmak gerek*

(MT, 119)

*Asitan-ı mürşidin gel kible-i cân kılalım
Ol şeh-i şahlar şâhın gel biz de mihmân edelim*

(MT, 153)

A.Yesevî:

*O makamın yollarının rehzeni var
Kılavuzsuz yola girse yoldan azar
Vesvas salıp lânetli şeytan dinini bozar
Kendi yoluna salıp onu hayran kılar
O makamı bildirmeğe rehber gerek
Tarikatın ön safında safder gerek
İşbu yolu zabt eyleyen server gerek
Öyle mürşid cennet mülkünü tayran kılar*
(KE, 205)

Y.Emre :

*Karanı dünler olsa yollar hiç eğlenmese
Kılavuzum er olsa ben ne için azarım*
(MT, 136)

*Tutgul bir Tanrı hâsını gel ikrar et erenlere
Sileler gönlün pâsını gel ikrar et erenlere
...
Erenlerdir Tanrı hası sileler gönülden pası
Dost iledir muamlesi gel ikrar et erenlere*
(MT, 216)

A.Yesevî :

*Mürşid bulmadan asla murat bulmadılar
Hizmet kılmadan Hakk'a vâsıl olmadılar
Çok ağlayarak gece uyanık olmadılar
Çok ağlamadan Hak didârını görmez dostlar*
(KE, 191)

Y.Emre:

*Miskin Yûnus aç gözünü hazrete vurgul yüzünü
Mürşid-i kamil yolunda kurbân olayın bir zaman*

(MT, 183)

Ahmed Yesevî'nin sözünü ettiği "Hizmet" ise kullukla olur. Bu kulluğun ifadesi Yunus'ta şöyle dile gelir:

*Sen hocasın ben bir kulum ebedî kullukta kalam
Bu sözünü cümle alem bilse gerek şimden geri*

(MT, 199)

*Her kim hâli hallendi ol bey oldu kullandı
Yûnus sen kul olagör bey söyleşir kul ile*

(MT, 211)

NEFSİ ÖLDÜRME

Nefs, insanın maddî ve dünyevî bütün arzu, istek ve ihtirasları, kısacası insanın beşerî ve hayvânî tarafıdır. Manevî olgunluğa erişmek için nefsi kontrol altında tutmak, onun isteklerine boyun eğmemek gerekir. Nefse tam olarak hâkim olabilmek, tasavvuf dünyâsında mecâzî olarak "nefsi öldürmek" şeklinde ifade edilmiştir.

A.Yesevî:

*Benlik kılıp tarikate girmediler
Candan geçmeden yola ayak koymadılar
Nefs öldürmeden teslim fenâ olmadılar
Ham tamahlık ile yola girmeyin dostlar*

(MT, 179)

Y.Emre:

*Yetmiş bin riyâ çerisi vardır bu yolda bilin
Nefs öldürmüş er gerek ol çeriye kırası*

(MT, 251)

*Bu miskin Yunus'u gör dervişlik ede geldi
Nefsindendir şikayet nefsin öldüren gelsin*

(MT, 175)

*Kazdı kahır kazmasıyla canda cefâ ocağını
Çaldı nefsimin boynuna himmet eri bıcağını*

(MT, 251)

GERÇEK DERViŞ

A.Yesevi:

*Dervişim deyip tâat kılar halk içinde
Riyâ kılıp koşup yürür orda burda
Allah için tâat kılan derviş nerde
Gerçek derviş dağ ve çölü mekân kılar*

(KE- 215)

Y.Emre:

*Bize gerçek derviş gerek cihan doldu dâvâ ile
Yalan dâvâ eder isen aşk neylesin senin ile
Dervişliği sanma hemen sûret düzmek ile olur
Dilde senin işin aşk neylesin senin ile*

(MT, 233)

*Ben dervişim diyenler harâmı yemeyenler
Harâmın yenmediği ele girince imiş*

(MT, 109)

*Ben dervişim diyenler yalan dâvâ kılanlar
Yarın Hak dîdârını görmeyiser göz ile*

(MT, 227)

İLAHİ AŞK

Tasavvuf şiirinde en çok işlenen tema ilâhî aşktır. Divan-ı Hikmet ve Yûnus Emre Divanı'nda da en fazla şiir ilâhî aşk konusundadır. 13

Bu bahisle ilgili şiirleri bir kaç alt başlıkla sunmak istiyoruz:

a) *Aşka Övgü*

A.Yesevî:

*Aşk yâdını yere salsan yer kaldırmaz
Defter kilsan tâ dirisin bitmek olmaz
Hakk'ı bilen beyi hanı halkı bilmez
O kulumu öz yolumda iki kat kıldım*

(KE, 135)

Y.Emre:

*İşidin ey yârenler kıymetli nesnedir aşk
Değmelere bitimez hürmetli nesnedir aşk
Dağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler cür'etli nesnedir aşk*

(FK, 71)

A.Yesevî:

*Aşk pazarı ulu pazar sûda haram
Aşıklara senden başka kavga haram
Aşk yoluna girenlere dünyâ haram
Her ne kilsan âşık kal sen perverdigâr*

(KE, 163)

Y.Emre:

*Gerçek aşık olan kişi anmaya dünyâ-âhiret
Aşık değildir ol kişi yürüye izzeti kova
Her kim izzetten geçmedi âşıklık bühtandır ona
Hergiz girdiği yokdurur aşk ile izzet bir eve*

(MT, 45)

A.Yesevî:

*Ey habersiz aşk ehlinden beyan sorma
Dert iste sen aşk derdine derman sorma
Aşık olsan zâhidlerden nişan sorma
Bu yollarda âşık ölse günahı yok*

(KE, 119)

Y.Emre:

*Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şirin dert bu dermandan içerû*

(BT, 182)

*Aşıkların gönlü gözü mâşuk diye gitmiş olur
Ayrık sûrette ne kalır kim kılınar zühd ü tâat*

(FK, 12)

A.Yesevî:

*Allah yâdı gönülleri aydınlatan
Aşıklara Hüdâ kendisi vâde kılan
Aşk rüzgârı Mustafa'ya hediye gelen
O sebepten göz yaşımı şahid kıldım*

(KE, 133)

Y.Emre:

*Dünyada Peygamber'in başına geldi bu aşk
Tercemânı Cebrâil mâşukası Hâlik'ür*

(FK, 27)

b) Aşkın Gücü

A.Yesevî

*Kudret ile yaratılan yedi cehennem
Aşıkların nârasından kaçır dostlar*

*Cehennem ağlayıp yalvaracak Allah'ına
Tâkatım yok aşıkların âhına
Kaçıp varayım Hak Taâlâ penâhına
Aşıkların yaşı ile söner dostlar
Aşıklar aşk dükkânına varsa kurup
Yaşını saçup göğsünü açıp yüzünü sürüp
İnşallah cehennem kaçsa ondan korkup
Yedi semâ kılmadan göçer dostlar*

(KE, 165)

*Aşk defteri sığmaz dostlar dergâhına
Cümle âşık yığılıp varar bargâhına
Yedi cehennem tâkat kılmaz bir ahına
Her ne kılsan âşık kıl sen Perverdiğâr*

(KE, 161)

Y.Emre:

*Aşıkları Tamu'su yandırmaya
Uçmağına bunlar baş indirmeye
Yedi Tamû bir ah'a katlanmaya
Yedi deniz bir aşk odın sindirmeye*

(BT, 121)

*Şöyle hayran eyle beni aşkın odına yanayım
Her kancarû bakar isem gördüğüm seni sanayım*

.....

*Yedi Tamû dedikleri katlanmaya bir âhına
Sekiz uçmak aldama bunda neye aldanayım*

(BT, 137)

A.Yesevî:

*Aşkı değse kavurup yandırır canı teni
Aşkı değse viran kılar "ben" fikrini
Aşk olmasa tanımak olmaz Mevlâ'm seni
Her ne kılsan âşık kıl sen Peverdîgâr*

(KE, 161)

Y.Emre:

*Cümle âlemin gönlünde vardurur onun muhabbeti
O'nu candan sevmeyenin bil ki imânı taş oldu
Senin aşkın odu meğer sıçramaya kimesneye
Bir zerre deędi Yûnus'a cihan içinde fâş oldu*

(FK, 193)

A.Yesevî:

*Ateşe salsa ateşten yanmaz âşık kişi
Yer ve göğü bostan kılar akan yaşı
Allah dese şeksiz parlar içi dışı
Kavrulup yanmak âşıklara bâzi olur*

(KE, 241)

Y.Emre:

*Aşkı seve âşık gerek ne olısar aşktan yeğrek
Aşkdurur yere göğe direk kalanı hep söz öküşü*

(FK, 198)

*Kişi âşık olmak gerek mâşûkayı bulmak gerek
Aşk odına yanmak gerek ayruk oda yanmaz ola*

(FK, 178)

*Hakk'a âşık olan kişi akar gözüniün yaşı
Pürnûr olur içi dışı söyler Allah deyû deyû*

(BT, 196)

A. Yesevî:

*Aşk zerresi kime düşse nâlân kılar
Göz yaşını akıtarak umman kılar
Her ne bulsa Hak yoluna ihsan kılar
Bencillerin düşmanlığı buğzu olur*

(KE, 239)

Y.Emre:

*Bir zerre aşkın odu kaynatır denizleri
Düşüm aşkın odına dutuşuben yandım ben*

(FK, 140)

*Denizleri kaynatır mevce gelir oynatır
Kayaları söyletir kuvvetli nesnedir aşk*

(FK, 71)

c) Aşık ve Ahvali:

A. Yesevî:

*Aşk şiddeti başa düşse âşık neyleyler
Bigâneler taşlar atıp ona geler
Divane diye başını yarıp kana bular
Şakir olup hamd ve senâ söyler dostlar*

(KE, 169)

Y.Emre:

*Seni sevenlerin ola mı akli
Bir dem usluysa her dem delidir
Yûnus sen toprak ol eren yolunda
Erenler menzili arştan uludur*

(FK, 33)

A.Yesevi:

*Aşksızların hem canı yok hem imânı
Resûlüllah sözünü dedim mânâ kânı
Nice desem işitici bilen hani
Habersizce desem gönlü karışır dostlar*

(KE, 169)

Y.Emre:

*Dîn ü millet sorarısın aşıklara din ne hâcet
Aşık kişi harâb olur âşık bilmez din diyânet*

(FK, 12)

A.Yesevi:

*Aşk cevheri dipsiz deniz içinde pinhan
Candan geçip cevher alan oldu canan
Hevesliler âşıkım der yolda kalan
Dinlerini değersiz pula satar dostlar*

(KE, 169)

Y.Emre:

*Deryâ vü umman olmuşun gevherlere kân olmuşum
Hüsnünde hayran olmuşum kendüzüme gelemzem*

(BT, 102)

A.Yesevî:

*Sırdan mânâ duymayanlar bigânedir
O âşıkın mekânları virânedir
Aşk yolunda can verenler cânânedir
Candan geçmeden candan haber bilmeyin dostlar
Kul Hâce Ahmed kendinden geçmeden dâvâ kılma
Halk içinde aşıkım deyip dile alma*

*Aşıklığı ulu iştir gafil olma
Gafil olup Hak dîdârını görmeyin dostlar
(KE, 181)*

Y.Emre:

*Dirlik budur âşika mâşuk yolunda öle
Sorarlarsa eyidem âşıkın burhânını
(FK, 219)*

*Aşık mi diyem ana can terkini urmadı
Aşık ana diyeler ki melâmete düştü
(FK, 216)*

A.Yesevî:

*Candan geçmeden aşk sırrını bilmek olmaz
Maldan geçmeden benlik fikrini koymak olmaz
Maksat olmadan yalnız kendini sevmek olmaz
Öyle âşık halk gözünden pinhan olur
(KE, 197)*

Y.Emre:

*Canını aşk yoluna vermeyen âşık mıdır
Cehd eyleyip ol dosta ermeyen âşık mıdır
Dün gün riyâzat çekip halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatıp yanmayan âşık mıdır?
(FK, 21)*

A.Yesevî:

*Sacı başı dağınık divânedir Hakk'ı bulan
Hak kılıcını ele alıp nefsi parçalayan
Nereye varsa gözünü yumup sırrı bulan
Öyle sırrı bulan kişi merdan olur
(KE, 197)*

Y.Emre:

*Aşka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
Pervâneleyin oda yanmayan âşık mıdır*

*Nefs arzusundan geçip aşk kadehinden içip
Dost yoluna er gibi durmayan âşık mıdır*

(FK, 21)

*Yürek yanar yaşım akar şu gözlerim yola bakar
Gayri yüze nice bakar Hak cemâlin gören kişi*

*Gözüüm pınar olmuş akar şol zaman ki arşa çıkar
Mahveyleyip varın yakar mâsivâyı koyan kişi*

(BT, 87)

A.Yesevî:

*Aşk sevdâsı kime düşse rüsvâ kılar
Işık salıp Hak kendine şeydâ kılar
Mecnun gibi aklını alıp Leylâ kılar
Allah şahit bu sözlerin yalanı yok*

(KE, 121)

Y.Emre:

*Ben yürürüm yana yana aşk boyadı beni kana
Ne akilem ne divane gel gör beni aşk neyledi*

*Mecnûn oluban yürürem ol yari düşte görürüm
Uyanıp melûl olurum gel gör beni aşk neyledi*

(FK, 224)

A.Yesevî:

*Hakk'a âşık olan kullar daim bîdâr
Rıdvan değil maksatları olur didâr*

*Çoluk-çocuk evden barktan olur bizar
İsmail gibi aziz canını kurban kılar*

(KE, 209)

Y.Emre:

*Gözüüm seni görmek için elim sana ermek için
Bugün canım yolda kodum yarın seni bulmak için
Bugün canım yolda koyam yarın ıvazın veresin
Arz eyleme uçmağını hiç arzım yok uçmak için*

(BT, 130)

A.Yesevî:

*Aşıkların gerçek dostuna canı kurban
Şevki ile onu izleyip kılar efgan
Aşk sevdâsı başa düşse hâne vîran
Şeydâ olup onu izleyip yürür imiş*

(KE, 227)

Y.Emre:

*Aşkın odu ciğerimi yaka geldi yaka gider
Garip başım bu sevdâyı çeke geldi çeke gider
Kâr etti firak cânıma âşık oldum ol sultana
Aşk zincirin dost boynuma taka geldi taka gider*

(BT, 108)

A.Yesevî:

*Marifetin bostanında canını veren
Muhabbetin meydanında baş oynayan
Hakikatin denizinden cevher alan
Dalgıç gibi o denizden çıkmaz olur*

(KE, 201)

Y.Emre:

*Bahr ummâna dalmışın onda sedef bulmuşum
Cevher alıp gelmişim umman kuyusu değil*

(FK, 89)

*Benem ol aşk bahrîsi denizler hayran bana
Deryâ benim katremdir zerreler umman bana*

(FK, 7)

A.Yesevî:

*Aşk sırrını her nâmerde demek olmaz
Nice yaksan rüzgârlı yerde çerağ yanmaz
Yolunu bulan merdanları bilmek olmaz
Ağlaya ağlaya göz yaşını habab etti*

(KE, 257)

Y.Emre:

*Emanettir sakıngıl aşk haberini zinhâr
Oturup değme yerde söyleme aşkın söziün*

(FK, 144)

*Yüzgeçlik öğrenmeyen kul ko girmesin bu denize
Aşk deryâsı dipsizdürür aceplemen battığını*

(FK, 221)

A.Yesevî:

*Kul Hâce Ahmed aşksızların işi düşvar
Yarın varsa Hak göstermez ona didar
Arş ve Kürsi Levh u Kalem hepsi bizar
Aşksızlara cehennem kapısını açar dostlar*

(KE, 167)

Y.Emre:

*Cümle alemin gönlünde vardır onun muhabbeti
Onu candan sevmeyenin bil ki imâni taş oldu*

(FK, 193)

A.Yesevî:

*Dertsiz insan insan değil bunu anla
Aşksız insan hayvan cinsi bunu dinle
Gönlünüzde aşk olmasa bana ağla
Ağlayanlara hâs aşkımı bağışladım*

(KE, 133)

Y.Emre:

*Aşksızlara verme öğüt öğüdünden alır değil
Aşksız âdem hayvan olur hayvan öğüt bilir değil*

(FK, 85)

A.Yesevî:

*Mal ve pula rağbet etmez aşık kişi
Yol üstünde toprak olup aziz başı
Ondan sonra nurla dolar içi dışı
Yarın varsa mahşerde padişah kıldım*

(KE, 135)

Y.Emre:

*Aşktan da'vî kılan kişi hiç anmaya hırs u hevâ
Aşk evine girenlere ayruk ne meyl ü ne hevâ*

(FK, 2)

*Ol sultan kapusunda hazreti tapusunda
Aşıkların yıldızı her dem çavuşa benzer*

(FK, 47)

A. Yesevî:

*Aşk bağıını mihnet ile göğermesen
Hor görülüp şom nefsinî öldürmesen
Allah deyip içine nur doldurmasan
Vallah billâh sende aşkın nişânî yok*

(KE, 117)

Y.Emre:

*Bu aşkı bana verdin ben niderem kendüzüm
İçim dışım nur doldu dosta âşık oldum ben*

(FK, 140)

Bu türlü örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Görülüyor ki, Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'nin ifadelerinde hayli benzerlikler vardır. Bu benzerliklerin dil ve sanat açısından yorum ve değerlendirmesini bu işin ehline bırakırken şu kadarını söylemeliyiz ki, gerek Ahmed Yesevî gerekse Yûnus Emre, tasavvuf kültür ve inanışının temsilcileri olarak, elbette ortak fikir ve söyleyişlere sahip olacaklardır. Bu fikir ve ifadeleri dile getirirken yer yer oldukça yakın, hattâ aynı dil ve mazmunları kullanmış olmaları, başta belirtmeye çalıştığımız, Anadolu'daki ve Yûnus'taki Yesevî tesirlerine bağlanabilir. Bir başka ifadeyle kökleri İslâm tasavvufuna dayanan tasavvufî duyuş ve düşünüş, Yesevî ocağında "Hikmet" olmuş, bilâhare daha da gelişerek Yûnus şiirleri şeklinde karşımıza çıkmıştır.

DİPNOTLAR :

- 1- Bk. Câmî Nefehâtü'l-Üns, Çev. Lâmiî Çelebi, İstanbul: 1289, s. 409; Hüseyin Vaiz Kâşifî, Reşahatü Aynî'l-Hayat, Çev. Mehmed Maruf, İstanbul: 1279, s.12,14.
- 2- Bk. Mehmet Demirci, "Gazâlî'nin Tasavvuftaki Üstadları", İzmir: DEÜ.İlâhiyat Fakültesi Dergisi, II, (1985) s. 77.

Doç.Dr.Mehmet DEMİRCİ

- 3- Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1983, s. 21.
- 4- Gibb'den naklen Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 1966, s. 256, not 18.
- 5- F.Köprülü, *a.g.e.*, s. 227
- 6- F.Köprülü, *a.g.e.*, s. 279.
- 7- Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı I*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1972, s. 335.
- 8- F.Köprülü, *a.g.e.*, s.307.
- 9- F.Köprülü, *a.g.e.*, s.287.
- 10- Bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961, s. 111,
- 11- Kullandığımız şiirler için başvurduğumuz yayınlar ve rumuzları şöyledir: Kemal Eraslan'ın hazırladığı *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*'i (Ankara, Kültür Bakanlığı yayını, 1983) KE rumuzuyla; Mustafa Tatçı'nın hazırladığı *Yunus Emre Divanı*'nı (Ankara, Akçağ Yayını, 1991) MT rumuzuyla; Faruk Kadri Timurtaş'ın hazırladığı *Yunus Emre Divanı*'nı (Ankara, Kültür Bakanlığı yayını, 1986) FK rumuzuyla; Burhan Toprak'ın hazırladığı *Yunus Emre Divanı*'nı (İstanbul, 1960) BT rumuzuyla göstereceğiz.
- 12- Bu hususta bk. Mehmet Demirci, *a.g.m.*
- 13- Bu konudaki şiirlerin yorumu ve değerlendirmesi için bk. Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yayınları, İstanbul: 1991.